

Eestlaste lugu

ENE-MARGIT TIIT
rahvastikuteadlane, Tartu
Ülikooli emeriitprofessor

Meil on hästi läinud, oleme ajaloo juhusemängus tõmmanud õnneloosi, ilma et seda ise oleks märganudki.

EESTLASTE LOO ALGUS. Kes on eestlane? Aeg-ajalt tekib meedias diskussioon, kas eestlane peab tingimata olema valgenahaline ja kõnelema aktsendivaba kirjakeelt, kas tema vanemad, vanavanemad ja vaarvanemad peavad olema Eesti pinnal sündinud ja kasvanud. Rahvuse määramiseks on palju võimalusi ja tunnuseid: kodakondsus, (paljudes riikides/keeltes seda kasutataksegi etnilise rahvuse asemel), elukoha riik, sünniriik, usk (määrava tähtsusega mõnes piirkonnas ja mõne religiooni puhul), põlvnemine, enesemääratlus ja lõpuks ka emakeel ja kodune keel. Erinevatele rahvastele on tähtsad erinevad tunnused, eestlastele on kõige tähtsam rahvust määrav tunnus emakeel. Siiski on tänapäeva Eestis rahvuse aluseks enesemääratlus¹ ja see

¹ Rahvuse määras rahvaloendusel vastaja ise. Isikul oli õigus tunnistada end selle rahvuse liikmeks, millega ta tundis end etniliselt ja kultuuriliselt kõige tugevamalt seotud olevat. Isik, kes tundis end kuuluvat mitmesse rahvusesse, valis enda jaoks olulisema. Lapse rahvuse otsustasid vanemad. Kui lapse ema ja isa olid eri rahvusest ja vanematel oli raskusi lapse rahvuse üle otsustamisel, tuli eelistada ema rahvust. Statistikaamet. – <https://www.stat.ee>.

langeb 97–98 protsendi ulatuses ühte emakeelega², st et eestlasi, kelle emakeel erineks eesti keelest, on tänapäeva Eestis (2011. aasta rahvaloenduse andmetel) ainult 2,6 protsenti, veelgi vähem – 2,1 protsenti – on neid Eesti elanikke, kelle emakeel on küll eesti keel, kuid kes ennast eestlasteks ei pea.

Selles kirjatükis räägime põhiliselt eestlastest Eestis. Arvestatav hulk – hinnanguliselt kuni viiendik kõigist eestlastest on viimaste sajandite jooksul elanud ja elab praegugi väljaspool Eesti piire, kusjuures see hulk on rasketel aegadel suurenenud, aeg-ajalt tagasirände tulemusena vähenenud ja oluliselt kahanenud assimilatsiooni või ka elukohariigis toimunud repressioonide tulemusena. Erandlikult pikalt on eestimeelsuse säilitanud Teise maailmasõja ajal Eestist pagenud väliseestlased. Väliseestlaste lugu on kahtlemata huvitav ja meile väga oluline, kuid see on omaette lugu.

Eestimaale tuleb inimene. Mannerjäätaganemise järel saabusid praeguse Eesti aladele enam kui 10 000 aasta eest esimesed inimesed. Pole teada, mis keelt nad rääkisid ja vaevalt me tänapäeval nendega suhelda oskaksime, ometi on üsna tõepärane, et meie, tänapäeva eestlaste soontes voolab suurem või väiksem tilgake toonaste Eesti asukate verd.

² Emakeel on keel, mis on omandatud varases lapsepõlves esimese keelena ja mida isik üldjuhul kõige paremini oskab. Väikelaste emakeele otsustasid vanemad. Kui vanematel oli raske lapse emakeele üle otsustada, märgiti keel, mida leibkonnas tavaliselt kõneldi. Statistikaamet. – <https://www.stat.ee>.

Selle kohta, missugused rändevood on siia aegade vältel sattunud, on aja-loouurijad sõnastanud hüpoteese, iga uus eelmistest tõepärasem, ent ikkagi üksnes hüpotees. Siiski võib olla üsna kindel, et ka siis, kui uus tulija eelmised elanikud „viimase põlvpekkuse poisikeseni” ära hävitas, jäi neist midagi alles ja nii on tänased eestlased kujunenud mitmete rändekihistuste tulemusena. Ootuspärane on ka see, et alles jäid pigem visamad ja vastupanuvõimelisemad, sest sinne kliima pole kunagi kedagi hellitanud. Lihtsalt öeldes – kui sa polnud töökas, tark ja ettenägelik või õnn sind ei soosinud, võttis su ära talvekülm, sa surid nälga või langesid ohvriks jahisaagiks kavandatud ulukile.

On üsna tõenäoline, et tänase eesti keele aluseks olnud läänemeresoome ja veelgi vanemat eelläänemeresoome keelt (Wiik 2005) kõneldi siinmail juba enam kui 5000 aastat enne Kristust. Seega võime kinnitada, et meie keelelised esivanemad on Eestis elanud tõepoolest väga pikka aega. Kuidas on lugu verega ehk tänapäevases käsitluses – geenidega? Antropoloogid (Mark, Heapost 2014) on selgeks teinud, et eestlased on antropoloogiliste tunnuste poolest võrdlemisi lähedased kõigile oma naabritele – lätlastele ja leedulastele, loodevenelastele, soomlastele, kuid üsna sarnased ka muude Euroopa rahvaste esindajatega. Enam-vähem sama kinnitavad geeniteadlased – eestlaste genofond on moodustunud mitmest suunast siia saabunud rändelaine tagajärjel, sisaldades ka geene, mis on sarnased meie keelesugulaste – idapoolsete soome-ugri rahvaste omadega (Saag *et al.* 2018).

Eestlaste nimi. Võib-olla on õige rääkida eestlastest alates sellest ajast, kui esimesel sajandil pärast Kristuse sündi lõunapoolse Euroopa rändurid selle maa „avastasid” ja hakkasid sinseid, nende mõistes metsikuid ja kultuurita rahvaid *aesti*’deks nimetama? Õigusega kaheldakse, kas see nimetus üldse eestlaste kohta käis,

kuid sarnase nimega (Eistland) nimetasid Eestimaad ka vanad Skandinaavia saagad ja siin pole enam põhjust kahelda, kellest on jutt (Tarvel 2018; Zetterberg 2009).

Natuke rohkem teame oma esivanematest Läti Henriku³ kirjelduste kaudu, kes ka kasutas sõnu „eestlane” ja „Eesti”, kuid võrdlemisi harva – enamasti võitles tema sõnutsi ristirüütelite vastu maarahvas ja kui tarvis täpsustada, olid need virulased, harjulased ja sakalased. Kuigi krooniku hinnangud on enamasti kristlaste-vallutajate poole kreenis ja meie esivanemate suhtes ülemäära kriitilised, võime neis näha oma vaar-vaar-vaarisadest üsna huvitavat pilti, mida pole põhjust häbeneda.

Siiski elasime niihästi endi kui ka ümbritsevate teadvuses maarahvana veel ligemale seitsesada aastat.

Eesti keele vägi ja eestlaseks saamine.

Maarahvast eestlasteks said meie esivanemad 19. sajandi keskel, see oli ärkamisaeg, mil inimeste eneseteadvus kasvas ja tekkis arusaam, et hoolimata truudusest Vene tsaarile (mis siis oli üsna üldine) pole me päris õiged venelased ega püüagi seda olla. Ja hoolimata sellest, et haritud inimene oli saks ja vähegi õpetust saanud maarahva esindaja kõneles saksa keelt, pole me siiski ka sakslased. Kuna õige maamees suhtus sakslasesse (st mõisnikku) viha ja põlgusega, ei tahagi suurem osa maainimesi saksaks saada. Jakob Hurt⁴ kirjutas: „Eestlased ei ole mitte kärbsed, kes täna sünnivad ja homme surevad, vaid üks vana⁵ ja visa rahva sugu, kes ammu juba maailmas on elanud ja ka pärast meid veel kaua kestma saab.”

³ Henriku Liivimaa kroonika (lad *Henrici chronicon Livoniae* või *Origines Livoniae*) on arvatavasti preester Henriku (ka Läti Henriku) ladina keeles tõenäoliselt ajavahemikus 1224–1227 kirjutatud misjonikroonika, mis käsitleb tänapäeva Eesti ja Läti alal elanud rahvaste ristimist ja alistamist sakslastele. Oletatavasti kirjutati see aruandena paavsti legaadile Modena Wilhelmile. (Vikipeedia) Kroonika on avaldatud ka eesti keeles.

⁴ Jakob Hurt (1839–1907) oli eesti rahvaluule- ja keeleteadlane, vaimulik ning ühiskonnategelane, üks juhtivaid eestlaste rahvusliku ärkamisaja tegelasi.

⁵ Vana – Vikitsitaadid. – <https://et.wikiquote.org/wiki/Vana>.

Nii juurduis üle-eelmisel sajandil, mil maarahvas vabanes pärisorjusest ja sunnis- maisusest, tasapisi teadmine eesti keelest ja eesti päritolust kui millestki, mis polegi alandav ja häbiväärne. Kuid sellal polnud veel olemas terviklikku Eestimaad. Esialgu pole jutt riigist, see mõte tuli märksa hiljem, vaid ühtsest territooriumist. Alates 1710. aastast oli Eesti jagatud kahe kubermangu vahel. Eestimaa kubermang haaras Harju-, Viru-, Järva- ja Läänemaa koos viie linnaga – need olid Tallinn (Revel), maakonnakeskused Rakvere, Haapsalu ja Paide, lisaks ka sadamalinn Paldiski. Liivimaa kubermang oli kakskeelne ja -meelne: põhja pool olid Tartu-, Viljandi-, Võru- ja Pärnumaa, lõuna poole jäid Läti alad koos Riia linnaga. See oli varasem liivlaste asuala, mille elanikud olid 19. sajandiks peaaegu täielikult lätistunud. Piiril oli kakskeelne Valka linn. Põhja-Liivimaa keskus oli Tartu, lisaks kuulusid sellesse veel Viljandi, Pärnu ja Võru linn. Saaremaa oli omaette üksus, mis kuulus Liivimaa alla. Narva linn oli samuti eraldi, kuuludes Peterburi kubermangu. Eesti pindala on küll võrdlemisi pisike, ometi on siin ajaloo jooksul olnud enamasti mitu valitsejat, seepärast polegi Eesti suurema osa oma senise ajaloo vältel olnud tervik. Mitu sajandit nimetati Eesti ja Läti alasid, Eesti-, Liivi- ja Kuramaa kubermange haaravat piirkonda Vana-Liivimaaks.⁶ Sellega jäädvustati paradoksaalsel kombel meie tasakesi hääbuvaa hõimurahva nimi.

Põhja- ja lõunaestlaste kuulumine eri haldusüksustesse kindlasti ei soodustanud eestlaste ühtekuuluvustunde tekkimist. Põhja- ja Lõuna-Eestis kõneldi erinevat murret ja antropoloogide kinnitused (Mark, Heapost 2014) ongi põhja- ja lõuna-eestlaste mitte üksnes keele, vaid ka oma välimuse poolest veidi erinevad rahvakillud. Kuni 19.

⁶ Vana-Liivimaa (Terra Mariana ehk Maarjamaa) all mõistetakse tavaliselt poliitilis-territoriaalset üksust, mis eksisteeris 13.–15. sajandil ning hõlmas üldjoontes tänased Eesti ja Läti alad. Hilisem Liivimaa (läti *Vidzeme*) moodustus tema lõuna- ja kagupoolsetest aladest, lisaks tekkisid eraldi territooriumitena Kuramaa (Vana-Liivimaa lääneosa) ja Eestimaa (algselt Taanile kuulunud hertsogkond). (Vikipeedia).

Vallavanem Lõuna-Eestist. 20. sajandi algusaastad.

Foto: Erakogu

sajandini olid Eestimaa ja Liivimaa elanikul võrdlemisi eraldatud, ka poliitika, sh pärisorjusest vabastamine ja maade päriseks ostmise toimus neil mõnevõrra erinevalt. Erinev oli ka keel ja mingil ajal ilmus niigi nappe trükiseidki kahes keeles – lõuna-eesti ja põhja-eesti keeles. Tänu Piibli põhja-eesti-keelsele tõlkele⁷ (1739. a) hakkas 18. sajandil põhja-eesti keel ka Lõuna-Eestis laiemalt levima ja 1908. a toimunud Tapa keelekonverentsil⁸ tunnustatigi põhja-eesti keele eesti

⁷ Esimene trükitud eestikeelne täielik piiblitõlge ilmus 1739. aastal arvatavalt Jüri koguduse pastori Anton thor Helle tõlkes. (Vikipeedia)

⁸ Tapa keelekonverents (30. mail 1908) oli esimene neljast eesti kirjakeele ühtlustamise nõupidamisest, kus arutati kirjakeele õigekirja ja vormiõpetust. (Vikipeedia)

kirjakeeleks. Lõuna-Eesti keel elas edasi n-õ kodukeelena, kusjuures selle keele murdesõnu on edukalt kasutatud eesti kirjakeele rikastamiseks. Tänu kirjakeelele meediale sattusid murded 20. sajandi lõpuks hääbumisohu, kuid eriti Võrumaa ja Setumaa, aga ka Kihnu aktivistide toel on need Eesti Vabariigis taas „ellu äratatud” – ilmub murdekeelseid trüki-seid, sh aabitsaid, aga ka ilukirjandust, murdekeeli õpetatakse koolides ja neis tehakse raadiosaateid. 2011. aasta rahvaloenduse andmetel oskas mõnda murdekeelt ligi 15 protsenti eestlastest, kusjuures kõige levinumad murded olid võru ja setu keel. Murdekeelte olemasolu ja levimus on keeleteadlase Karl Pajusalu (2015) hinnangul üks keele elujõu olulisi tunnuseid.

EESTLASED ARVUDE KEELES. Milleks arvud? Ajaloosündmuste kirjeldamine sõltub väga sageli autori vaatenurgast ja hoiakust. Hoopiski usaldusväärsema pildi ajaloosündmustest annab statistika. Õnneks on Eesti rahva kohta olemas viimase 137 aasta kohta võrdlemisi korralikud statistilised andmed, tõsi küll, mõningate lünkadega. Edasises tuginemegi statistikale, mida Eesti kohta on võimalik saada Statistikaameti kodulehelt avalikust andmebaasist (Statistikaamet), kuid ka üsna arvukatest trükiväljaannetest, mille üllitamist alustati juba sõjaeelses Eesti Vabariigis (Eesti arvudes 1934) ja mida jätkati taasiseseisvumise järel, sealhulgas avaldati ka nõukogude rahvaloenduste andmed Tannberg 2018; Eesti rahvastik rahvaloenduse andmetel 1995; 1996a; 1996b; 1997a).

Eesti elanikkonna ja eestlaste kohta pärineb esimene korrektne statistika 1881. aasta rahvaloendusest, mis toimus balti aadli initsiatiivil kolmes Balti kubermangus – Eesti-, Liivi- ja Kuramaal. Vene impeeriumi seisukohast oli see 1897. aastal toimuva esimese ülevenemaalise rahvaloenduse ettevalmistuseks. Eestis oli tegu järjekorras teise loendusega ja

selle ettevalmistamisel oli oluline roll Tartu Ülikooli professoril Carl Schirrenil (1825–1919) – ajaloolasel, publitsistil ja avaliku elu tegelasel.

Eesti Vabariigis korraldati enne Teist maailmasõda kaks rahvaloendust (1922. ja 1934. aastal), ühe äärmiselt napi loenduse tegi Saksa okupatsioonivõim 1941. aastal, neli loendust (aastail 1959, 1970, 1979 ja 1989) korraldas Nõukogude Liit oma territooriumil, sh ka Eesti NSV-s. Eesti Vabariigis on seni korraldatud kaks rahvaloendust – aastail 2000 ja 2011, järgmine toimub vastavalt Euroopa Liidu regulatsioonidele aastal 2021 (Eesti rahvastik rahvaloenduse andmetel 1997b; Rahvaloendused Eestis 1997).

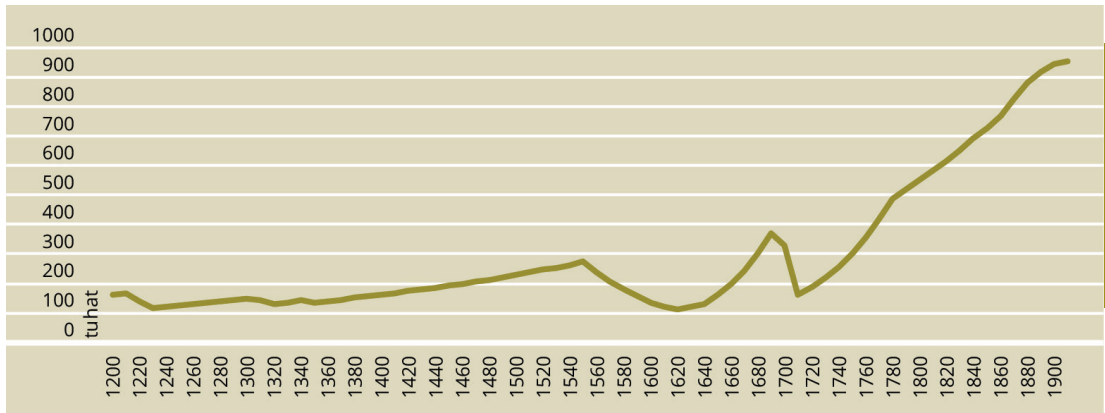
Kui palju eestlasi elas Eestimaa eri ajalooajalooperioodidel? Kui palju meid on, see küsimus on olnud meile eluliselt tähtis nii kaua, kui endid mäletame. Meie väikese rahvaarvu üle on mõtisklenud ja muretsenud meie mõtlejad ja aatemehed sellest ajast peale, kui hakkasime endid eestlastena tunnetama.

Eesti elanike arvu kohta on esimesed hinnangud tuletatavad Taani hindamisraamatu⁹ põhjal aastast 1240. Arvestades eestlaste kaotusi muistses vabadusvõitluses, on hinnangut nihutatud ka ajas pisut tagasi kuni sajandivahetuseni (vt joonis 1).

Loomulikult on kõik rahvastikku puudutavad arvud kuni 1881. aastani hinnangud. 17.–19. sajandil on nende aluseks adramaa- ja hingerevisjonid¹⁰, mis olemuslikult sarnanesid rahvaloendustele,

⁹ Taani hindamisraamat (lad *Liber Census Daniae*, tn *Kong Valdemars Jordebog*) on 13. sajandist pärinev mitmekeelne sisuga pärgamentkõide. Suur Eestimaa nimistu on 27 pärgamendilehest koosnev Taani hindamisraamatu osa, mille koostasid aastatel 1219–1220 Eestimaa ringi liikunud ja rahvast ristinud mungad. Nimistus on üle 500 kohanime Harju- ja Virumaalt, neist 421 on kasutusel tänapäevani. (Vikipeedia)

¹⁰ Hingerevisjon oli 1630. aastal Venemaal sisse seatud maksukohuslaste nimekirjade aluseks olnud loendus, mida korraldati 1725. aastast ka Eesti- ja Liivimaal. Vene riigi pearahamaksu ehk hingemaksu maksid kõik meessoost hinged. Hingeloendid ei kajasta neid ühiskonnaklasse, kes seda maksu ei maksnud, nt aadlikud, vaimulikud, ametnikud. (Vikipeedia)

JOONIS 1. Eesti elanike arvu dünaamika aastail 1200–1900

Allikas: Statistikaamet, hinnangud Lembit Tepp¹¹ ja autor

kuid toimusid mitme aasta vältel (puudus nn loendusmoment) ja olid väiksema täpsusega. Varasemate rahvaarvu hinnangute puhul on tuginetud kroonikute antud sõjakaotuste ja katkusurmade arvu hinnangutele, nende täpsus on veelgi väiksem.

Tõusud ja langused. Pärast Eestimaa vallutamist 13. sajandi alguses järgnes siinmail ligemale 200-aastane suhteliselt rahuliku arengu periood (siia jääb küll Jüriöö ülestõus¹²), mille vältel Eesti elanikkond kasvas keskmiselt 0,15 protsendi võrra aastas, mis toonaseid raskeid elutingimusi ja suhteliselt suurt suremust arvestades oli igati tugev suundumus. Kuid naabrite sõjakust arvestades ei saanud rahulik areng pikalt kesta. 16. sajandi keskel tungis Vene tsaar Ivan Julm Vana-Liivimaale, haarates ka Eesti ala ja puhkes nn Liivi sõda, millesse hiljem sekkusid teisedki riigid – Poola, Leedu, Roots

ja Taani. Pikki aastaid kestnud sõjas¹³ kannatas kõige rohkem selle tallermaale jäänud kohalik elanikkond, keda lisaks muule laastasid ka kolm katkuepidemiat kümne aasta jooksul. Nii vähenes Eesti elanikkond mõnekümne aasta jooksul rohkem kui kaks korda ja langes tasemele, mis on võrreldav vahetult muistsele vabadusvõitlusele järgnenud ajaga. Rahvaarv nii väikeseks ei jäänud. 17. sajandi esimese veerandi lõpus algas võrdlemisi kiire rahvaarvu kasv, millele aitas kaasa võimalus asustada tühjaks jäänud talusid. Siia rändas rahvast ka naaberaladelt – Soomest, Lätist ja Rootsist, kusjuures nende integreerumine kohaliku kogukonda oli kiire ja toonast immigratsiooni meenutavad üksnes mõned kohanimed (näiteks Soome küla Võrumaal, Läti külad Tartumaal ja Raplamaal, Vene küla Harjumaal). 17. sajandi teine pool on tõenäoliselt eestlaste kõige kiirema juurdekasvu periood kogu ajaloo vältel. Peredesse sündib kaheksa, kümme või koguni tosinajagu lapsi. Kuigi neist osa noorena maamulda variseb, kasvab enamikus peredes üles mitu elujõulist nimepärijat.

Head ajad lõppesid kiiresti ja ootamatult. 17. sajandi lõpuaastatel olid Eestimaal ilmad põllunduse jaoks väga ebasoodsad: külmade ja vihmaste suvede jooksul ei

¹¹ Lembit Tepp (1930–2008) oli eesti statistik, töötas 1961–1980 Eesti NSV Statistika Keskvalitsuses, korraldas Eestis rahvaloendusi.

¹² Jüriöö ülestõus oli aastatel 1343–1345 Põhja- ja Lääne-Eestis toimunud eestlaste vastuhakk, mille eesmärk oli vabaneda võõrvalitajatest – sakslastest ja taanlastest – ning muistse vabadusvõitluse järel pealesurutud ristiusust.

¹³ Vene-Liivi sõda (1558–1561) oli relvakonflikt Vene tsaaririigi ja Vana-Liivimaa (peamiselt Liivi ordu relvajõudude) vahel.

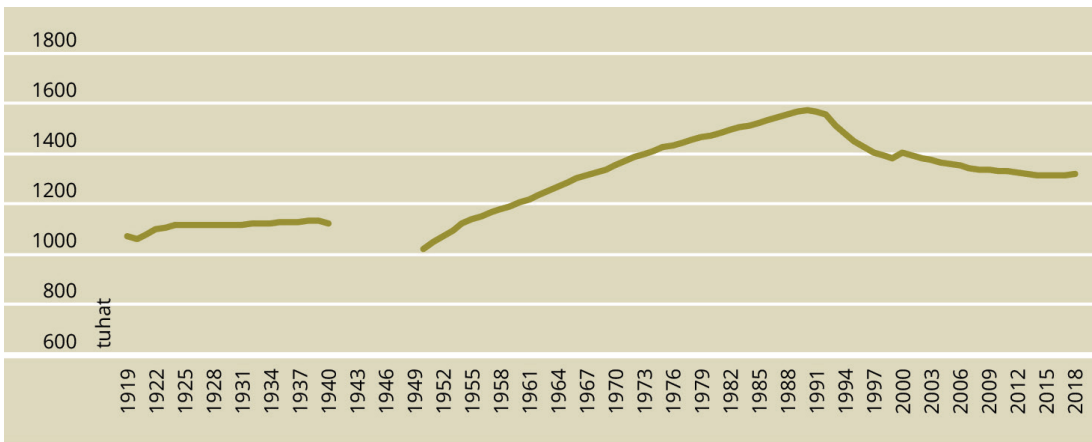
valminud vili mitmel aastal ning algas suur näljahäda¹⁴ – viimane Eesti senises ajaloos. Hädad ei tule aga üksinda. 1700. aastal ründas taas Venemaa Eesti valitsejaid, sedapuhku Rootsit – algas Põhjasõda ja õnnetuseks jäi Eesti jälle sõjatandriks¹⁵. Lisandus toonaste sõdade tavaline kaaslane – katk. Taas kaotas Eesti mõne aasta jooksul enam kui poole oma rahvastikust, rahvaarv langes peaaegu samale tasemele, nagu oli viiesaja aasta eest.

Ometi tuli Eesti välja ka sellest rahvastikukatastroofist, 18. sajandi lõpuks oli rahvaarv kasvanud poole miljonini, mis oli rohkem kui kunagi varem. Pärast Põhjasõja hävitustööd algas Eestis tervelt kaks sajandit kestev rahuuue, mille vältel rahvastik taastus ja hakkas arenema, rahvaarv kasvas, hoolimata üsnagi raskest ja lootusetust olukorrast Vene tsaaririigis ja Balti mõisnike orjuses.

Täpse Eesti elanike arvu saame teada rahvaloendustest: aastal 1881 elas

Eestimaal ja Liivimaa põhjaosas, s.o enam-vähem praeguse Eesti territooriumil (ilma Narva linnata) kokku 881 455 inimest, aastal 1897 – 958 351 inimest (Pajusalu 2015; Eesti arvudes 1934). Seega kasvas veel 19. sajandi lõpus Eesti elanikkond võrdlemisi kiiresti, hoolimata intensiivsest väljarändest Venemaa avarustesse, kus Eesti talupoegi ootas ees meie mõistes rammus põllumaa ja kus puudusid mõisnikud, tsaarivõim aga soodustas tühjade maade asustamist. Suur hulk helgemaid päid talurahva hulgast rändas ka Venemaa linnadesse kõigepealt haridust omandama ja siis ka haridusele vastavat tööd tegema. Hinnanguliselt oli Peterburi¹⁶ möödunud sajandi alguses eestlaste arvu poolest Tallinna järel suurim linn.

20. sajand eestlaste elus. Rahvaarv Eestis kahekümnenda sajandi esimesel kümnendil pole täpselt teada

JOONIS 2. Eesti rahvaarvu muutused viimase sajandi vältel

Allikas: Statistikaamet

¹⁴ Suureks näljahädaks nimetatakse Eesti ajaloos Eesti- ja Liivimaa Rootsi võimu ajal 1695–1697 aset leidnud näljahäda. Tõenäoliselt oli tegemist kõige rängema Eesti alasid tabanud näljahädaga.

¹⁵ Põhjasõda oli aastail 1700–1721 Läänemere ülemvõimu pärast peetud sõda, milles osalesid ühel pool Rootsi, vastaspoolel Moskva tsaaririik, Taani, Saksimaa, Rzeczpospolita. Sõda lõppes Rootsi kaotusega, mis vormistati Uusikaupunki rahuga. Rootsi kaotas ülemvõimu Läänemeres, suurriigiks sai Moskva tsaaririik, uue nimega Venemaa keisririik.

¹⁶ Rahvaloenduse andmetel elas Peterburis 1897. aastal 12 238 eestlast. 22. augusti 1884. aasta Eesti Postimehe andmetel elas Peterburis eestlasi koguni 45 000–50 000, teistel andmetel ligikaudu 50 000 ka 1908. ja 1917. aastal. Võib arvata et suur osa eestlasi elas Peterburis end arvele võtmata. Enne Esimest maailmasõda pidi seal eestlaste arv olema oluliselt üle 50 000.

– tõenäoliselt kasvas see enam-vähem endise tempoga ja ületas miljoni piiri. Täpselt pole ka teada Esimese maailmasõja mõju Eesti rahvaarvule. Õnneks seekord sõjategevus otseselt Eesti mandrile ei jõudnud (küll puudutas see Saaremaad). Suuri inimkaotusi põhjustas aga tõsiasi, et tsaariarmeesse oli värvatud kuni sada tuhat Eestist pärit meest, kellest oma elu jättis lahinguväljale hinnanguliselt üle 10 000¹⁷ (Tannberg 2018). Peale selle langes ka Vabadussõjas üle 3500 mehe¹⁸. Noore Eesti Vabariigi üks esimesi ülesandeid oli selgitada, kui suur on riigi rahvastik ja nii korraldati esimene Eesti Vabariigi rahvaloendus juba 1922. aastal. Selgus, et rahvaarv oli kasvanud 1,1 miljonini (täpsemalt – Eesti püsielanikkonda kuulus 1922 aasta 3. veebruaril 1 107 059 inimest). Järgmistel aastatel püsis rahvaarv võrdlemisi stabiilsena, kasvades üsna pisut loomuliku iibe tulemusena, mida põhjustas pigem vähehaaval pikenev eluiga, mitte vaevalt taastetasemel püsiv sündimus. 1934. aastaks oli rahvaarv kaheksa aasta jooksul siiski kasvanud 1 126 413 inimeseni, st 1,7 protsendi võrra.

Kuigi Eesti Vabariigis seati sisse väga korrektne rahvastikuarvestus, mis suuresti jätkus okupatsioonide ajal, pole täpselt teada Eesti rahvaarvus viimase saja aasta jooksul toimunud muutuste suurus. Teine maailmasõda ei jäänud eelmistele hävitavatele sõdadele rahvastikukao ulatuse poolest alla: lisaks sõjaväljal eri riikide mundris langenud eesti meestele kandis suuri kaotusi ka tsiviilelanikkond nii pommirünnakute, Eesti pinnal toimunud sõjategevuse, küüditamise, sundevakueerimise ja lõpuks ka kodumaalt pagemise tulemusena. Eesti rahvaarv langes Teise maailmasõja lõpuperioodil viimase aja

¹⁷ Esimeses maailmasõjas osales ligikaudu 100 000 eestlast, kellest hukkus või jäi teadmata kadunuks hinnanguliselt 10 000. Täpsed andmed puuduvad. (Vikipeedia)

¹⁸ Vabadussõda (28.11.1918–3.1.1920) oli sõda Nõukogude Venemaa ja (juunis–juulis 1919) Landeswehri vastu Eesti iseseisvuse kaitseks ja kindlustamiseks.

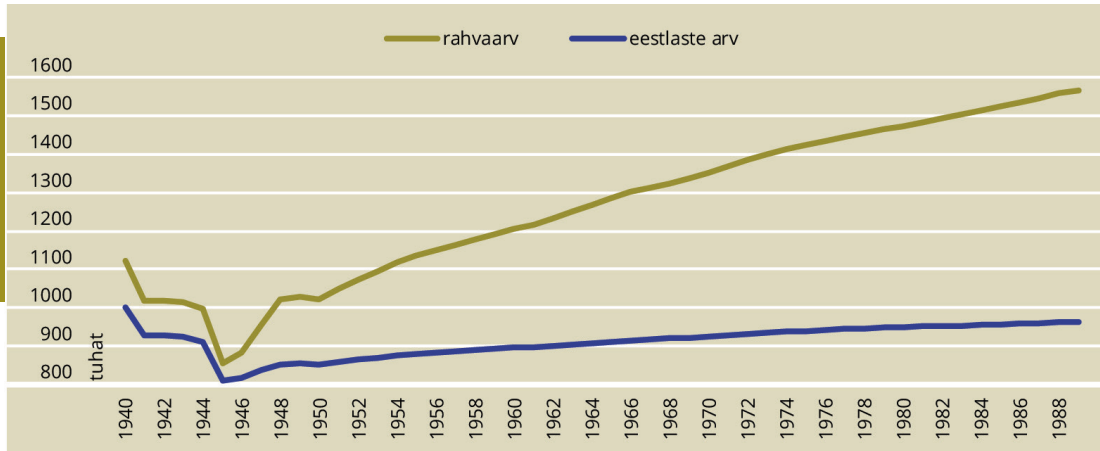

Noor ema tütrekesega 1937 aastal.

Foto: Erakogu

madalaimale tasemele, kuid dokumenteeritud see arv ei ole (vt joonis 3). Selles, kui vähe või palju elas Eestis inimesi vahetult pärast lahingute lõppu, lähevad hinnangud lahku. Oletatakse, et 1945. aastal võttis Eestis vastu ligi 850 000 inimest.

Pärast Teist maailmasõda (tegelikult küll kohe, kui sõjategevus Eesti pinnal oli lõppenud) okupeeris Nõukogude Liit Eesti uuesti. Otsekohe hakkas rahvaarv kiiresti kasvama peamiselt sisserände tulemusena. Tulijate seas oli laagritest, asumiselt ja sõjaväest koju pöördujaid, kuid veelgi enam uustulnukaid. Rahvastikuarvestus taastus – korrektelt pandi kirja nii sündid kui ka abiellumised, samuti Eesti pinnal toimunud surmajuhud, kuid rahvaarv

JOONIS 3. Eesti elanikkonna ja eestlaste arvu muutumine okupatsioonide ajal

Allikas: Statistikaamet (osaline hinnang: autor)

saadi täpselt teada alles 1959. aasta rahvaloendusel. Varasema aja kohta käivad hinnangud leiti tagasiarvutustena. Sellest ajast peale kuni taasiseseisvumiseni kasvas Eesti rahvaarv hoolimata küüditamistest ja repressioonidest pidevalt. Okupatsiooniaja lõpuks, 1990. aastaks ulatus Eesti rahvaarv üle poolteise miljoni, mis ongi maksimum – peaaegu kaks korda rohkem kui 45 aastat varem.

Kui võtta arvesse ka kõiki Nõukogude sõjaväelasi, kes sel ajal Eesti pinnal asusid, oli siin elavate isikute arv veelgi suurem. Nende kohta puudub ametlik statistika, sest rahvusvaheliselt ei loendata rahvaloendustel (teiste riikide) sõjaväelasi¹⁹, kuid hinnanguliselt oli siin sõjaväelasi üle saja tuhande.

Alates taasiseseisvumisest on Eesti rahvaarv üldiselt kahanenud niihästi negatiivse loomuliku iibe kui ka välisrände tagajärjel (vt joonis 2), kusjuures alles mõnel viimasel aastal on välisrände arvel kahanemine asendunud tagasihoidliku kasvuga.

¹⁹ 1980. aastate keskel oli Eestis sõjaväelasi umbes 122 480, kellele lisandusid perekonnaliikmed. Neid oli kokku rohkem kui kümnendik Eesti püsielanikkonnast. Suuremad garnisonid olid Paldiski (ligikaudu 25 000), Tallinna (umbes 20 000) ja Tartu garnison (ligikaudu 9000 sõjaväelast).

Miks nii? Miks on nii juhtunud, et eestlaste arv kasvas võrdlemisi kiiresti, kui selle pärast keegi ei muretsenud, kui elutingimused olid ebasoodsad ja isegi eluks vajaliku toidu saamine võis olla probleem? Paradoksaalselt lakkas rahvaarvu kasv 20. sajandi alguses, niipea, kui visionäärid eestlaste vähest arvu märkasid ning sellest kirjutama ja rääkima hakkasid.

Meenutame, et rahvastiku arvukust riigis mõjutab kaks protsessi – loomulik iive ja välisränne, mis omakorda olenevad teistest teguritest. Välisränne sõltub nii riigi kui ka regiooni majandusest, sageli aga veelgi enam poliitikast, nagu on näha järgmises peatükis, kus põgusalt vaadeldakse Eesti välisrände suundumusi. Loomulik iive seevastu on määratud rahvastiku arengu seaduspärasustega, mida iseloomustavad erinevad arenguetapid. Eestlaste jaoks sai rahvaarvu kiire kasvu etapp läbi 19. sajandi lõpuks ja ajalugu tagasi keerata pole võimalik. See tähendab, et Eestis, nagu ka enamikus meid ümbritsevates riikides, on loomulik iive nullilähedane. Siiski ei toimi ränne ja loomulik iive päris sõltumatult. Enamasti on intensiivse sissetände puhul ka loomulik iive pigem positiivne, sest sissetändajad on tavaliselt noored, kes loovad sihtriigis pere ja sünnitavad lapsi.

Väljaränne seevastu mõjub loomulikule iibele pärssivalt sündinutealaste noorte naiste lahkumise tõttu – eriti nüüdisajal, kui arenenud riikides on naised vähemasti sama aktiivsed rändajad nagu mehedki. Sellepärast oligi Eestis nõukogude okupatsiooni tingimustes loomulik iive positiivne, sest oluline kasvumootor oli toona noorte naiste sisserränne, kes siin peatselt järeltulijaid sünnitasid. Siiski tuleb tõdeda, et keskmise sünnitatud laste arvu poolest jäid sisserrändajad enamasti eestlannadele veidi alla.

See muidugi ei tähenda, et rahvastiku poliitikal üldse toimet ega mõtet poleks. Loomulik iive sõltub mõnevõrra riigi toest ja ühiskonna peresõbralikkusest. Seevastu elanike arvu suurendamine mehhaanilise iibe (riiklikult soositud sisserrände) abil on ohtlik samm, mida võivad endale lubada üksnes väga suure rahvaarvuga riigid, mitte väikesed ühiskonnad, kus välispäritolu (tabel 1) rahvastiku osakaal on niigi kõrge (Eesti elanikkonnast oli 2011. aastal juba ligi veerand välispäritolu), sest see tekitab paratamatult probleeme sisserrändajate lõimumisega.

Ränne – uuest sisse ja välja. Eesti on selle poolest huvitav riik, et siin on välisränne ajaloo jooksul olnud mitmesuunaline: on mindud ja tulnud, sinne elu on olnud mõnede ihaldusväärne, mõnede

Elanike arvu suurendamine riiklikult soositud sisserrände abil on ohtlik samm, mida võivad endale lubada üksnes väga suure rahvaarvuga riigid.

aga lausa talumatu ja on ka neid, kes on rännutee ette võtnud korduvalt.

Jättes kõrvale varasemate sajandite jooksul toimunud võrdlemisi vähesel intensiivsusega rände, mille tulemusena saabusid Eestisse mõisnikud ja kirikutege-lased ning Eestist lahkujaid oli võrdlemisi vähe, on välisränne intensiivistunud 19. sajandil, mil kogu maailma elanikud muutusid mitmete tegurite mõjul varasemast märksa mobiilsemaks. Eesti pinnal on sellest ajast peale toimunud viis suuremat rändelainet.

Välja. 19. sajandi teisel poolel algas väljaränne põhiliselt Venemaale (Rosenberg 2007). Kõigepealt asuti elama aladele Eesti lähedal – Peipsi ja Narva jõe taha,

Põlisrahvastik	Eestis alaliselt elavad inimesed, kelle vähemalt üks vanematest ja vähemalt üks vanavanematest on sündinud Eestis.
Välispäritolu rahvastik	Eestis alaliselt elavad inimesed, kes ei kuulu põlisrahvastiku hulka, jaotuvad kolmeks põlvkonnaks.
► esimene põlvkond	Eestis alaliselt elavad inimesed, kes ise ja kelle vanemad on sündinud välismaal.
► teine põlvkond	Eestis alaliselt elavad inimesed, kes ise on sündinud Eestis, aga kelle vanemad on sündinud välismaal.
► kolmas põlvkond	Eestis alaliselt elavad inimesed, kelle vanematest vähemalt üks on sündinud Eestis, aga kelle kõik vanavanemad on sündinud välismaal.

TABEL 1. Põlisus – Eesti rahvastiku jaotumine põlis- ja välispäritolu rahvastikuks

Allikas: autori koostatud

hiljem kaugemale – Krimmi, Volgamaale, Kaukaasiasse, Siberisse. Suurel määral oli tegemist nn agraarrändega, mida põhjustas põllumaa nappus Eesti alal. Rände mahtu iseloomustab tõsiasi, et 20. sajandi alguseks hinnati eestlaste arvuks Venemaal ligi 200 000.

Sisse. Pärast Vabadussõda leppisid Eesti Vabariigi Valitsus ja Nõukogude Venemaa valitsus kokku elanike võimaluses rännata kodumaale, see oli nn optioonileping. Liikumine oli valdavalt ühesuunaline: Nõukogude Venemaalt tuli Eestisse ligi 40 000 optanti²⁰, soovijaid oli rohkemgi, kuid suur osa taotlejaist jäi asjaajamise ja rände raskuste tõttu tulemata.

Välja. Teise maailmasõjaga seoses toimus Eestist valdavalt väljaränne, mis algas sakslaste lahkumisega 1939. aasta sügisel (*Umsiedlung*²¹), mis järgnes Hitleri ja Stalini kokkuleppele. Esimese lainena lahkus Eestist ligi 13 500 isikut – sakslased ja nende perekonnaliikmed. Teine laine – järelümberasumine – toimus 1941. aastal, siis lahkus Eestist veel 7500 inimest, kelle hulgas oli ka eestlasi.

Saksamaa ja Nõukogude Liidu vahelise sõja puhkemise järel lahkus Eestist kohe palju inimesi – priitahtlikud ja sunniviisil „nõukogude tagalasse” evakueeritavad, samuti Venemaale viidavad mobiliseeritud mehed. Venemaale pagemine päästis enamiku Eestis elanud 4000 juudist. Saksa okupatsiooni ajal lahkusid Eestist siin aastasadu elanud ligi 7000 rannarootslast.

²⁰ Opteerumine on kodakondsuse valimine (eriti territooriumi üleminekul ühelt riigilt teisele) ja uueks kodumaaks peetavale maale asumine. Eesti ajaloo nimetatakse opteerumiseks peamiselt Venemaal elanud eestlaste Eesti Vabariigi kodakondsuse valimist ja asumist Nõukogude Liidust Eestisse pärast Tartu rahulepingu sõlmimist.

²¹ *Umsiedlung* (sks ümberasumine, ümberasustamine) ehk baltisakslaste ümberasumine oli aktsioon, mille käigus asustati 1939. aasta lõpus ja 1940. aasta alguses enamik Eesti ja Läti baltisakslastest ümber Saksamaa poolt okupeeritud Poola aladele. 1941. aasta veebruarist märtsini toimus Saksamaa ja Nõukogude Liidu vahelise kokkuleppe alusel veel teine ümberasumislaine, *Nachumsiedlung* (järelümberasumine).

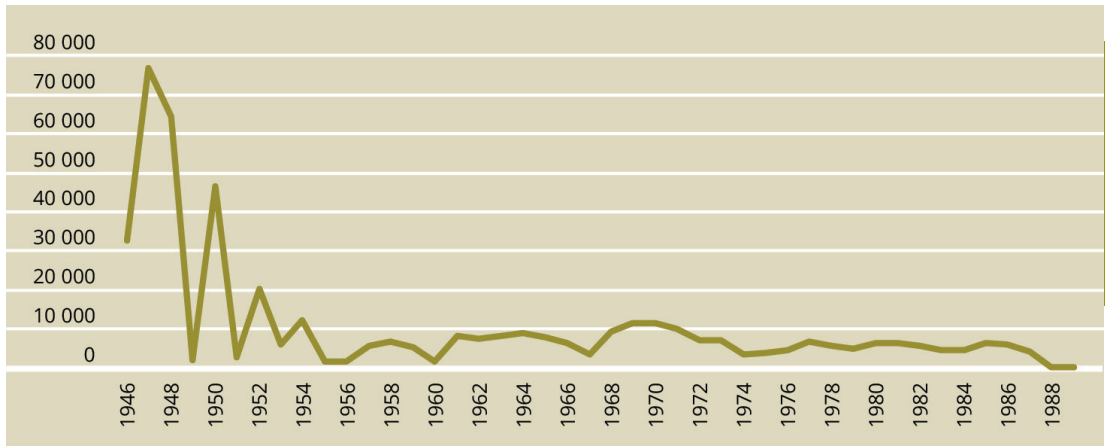
Vahetult enne seda, kui Nõukogude väed taas Eesti vallutasid, lahkus siit veel ligi 70 000 Eesti elanikku, nn paadipõgenikku, kes siirdusid kas laevaga Saksamaale või paadiga Rootsi.

Sisse. Kohe, kui lahingud Eesti pinnal lõppesid ja Nõukogude võim siin kanda kinnitas, hakkas Eestisse saabuma massiliselt immigrante, esialgu Nõukogude Liidu lähipiirkondadest, hiljem ka kaugemalt, Kaukaasiast ja Kesk-Aasiastki. Saabujate hulgas oli ka etnilisi eestlasi, kes ei olnud 1920. aastatel saanud või soovinud kodumaale rännata. Osa neist, nn Venemaa eestlastest, jäidki oma hoiakute ja väärtushinnangute poolest kodurahvale võõraks, osa aga kodunesid kiiresti ja sulandusid kohalike eestlaste hulka. Massiivne sisserände kestis kuni Eesti taasiseseisvumiseni, see on ka võrdlemisi korralikult dokumenteeritud (vt joonis 4).

Nõukogude okupatsiooni aja summaarne rändesaldo (sisserände ja väljarände vahe) ületab 300 000 inimest, kuid intensiivse rändekäibe (sisserände ja väljarände summa) tulemusena oli sisserändajate hulk sellest arvust märkimisväärselt suurem.

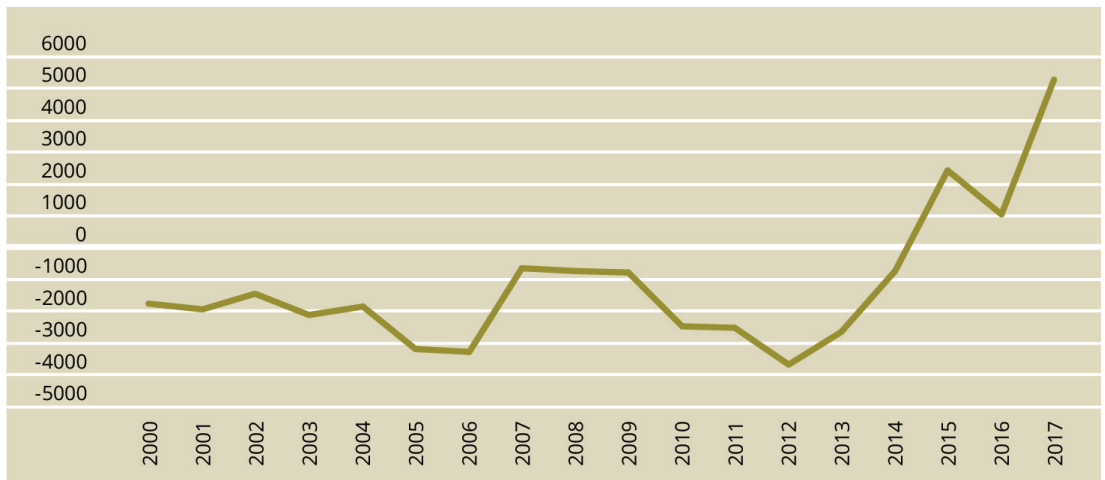
Välja. Taasiseseisvumisele järgnenud rändepööre toimus kiiresti ja radikaalselt – aasta-paari jooksul lahkusid siit koos Nõukogude sõjaväelastega (kes püsielanikena rahvastikuarvestusse ei kuulunud) nendega seotud tsiviilisikud, sh pereliikmed. Esialgu lahkusidki peamiselt mitte-eestlased, ent varsti hakkasid ka eestlased endale välismaal, eriti Soomes, soodsamaid elu- ja töötin-gimusi otsima.

Selgub, et väljarände andmed on võrdlemisi puudulikud, täielikult ei ole dokumenteeritud ei ida poole lahkunud isikud ega ka Soome ja ka mujale Euroopa Liitu rännanud eestlased. Hinnanguliselt lahkus 25 aasta jooksul Eestist ligi 150 000 inimest.

Joonis 4. Rändesaldo aastail 1945–1990

Allikas: Statistikaamet

Joonis 5. Rändesaldo aastail 2000–2017

Allikas: Statistikaamet

Pragueuseks on ülekaalukas väljaränne lõppenud, viimastel aastatel on sisseränne ületanud väljarände. Hinnangu selle mõjule Eesti rahvastiku arengule annavad tulevased põlvkonnad.

Kellega me Eesti pinnal oma eluaset jagame? Kaugemas minevikus elas Eestis ülekaalukalt maarahvas, kes kõneles eesti keelt, täpsemalt, eesti keele eri murdeid (keeli). Kuigi valitsejad olid võõramaalased, oli nende arv võrdlemisi väike. Mõisnikud

olid sakslased, kes hakkasid end baltlasteks kutsuma ja Eestit, samuti kui Lätitki oma põliseks kodumaaks pidama. Linnades, mis alates 13. sajandist tekkisid, samuti mitmesugustes kirikuga seotud üksustes, sh kloostrites, oli rahvastik koostiselt võrdlemisi kirju, kuid nende osatähtsus oli üsna väike, nii et eestlaste osakaal rahvastikus ületas 90 protsenti. Zetterbergi (2009) hinnangul elas mitte-eestlasi Eestimaal mitte enam kui 7 protsenti.

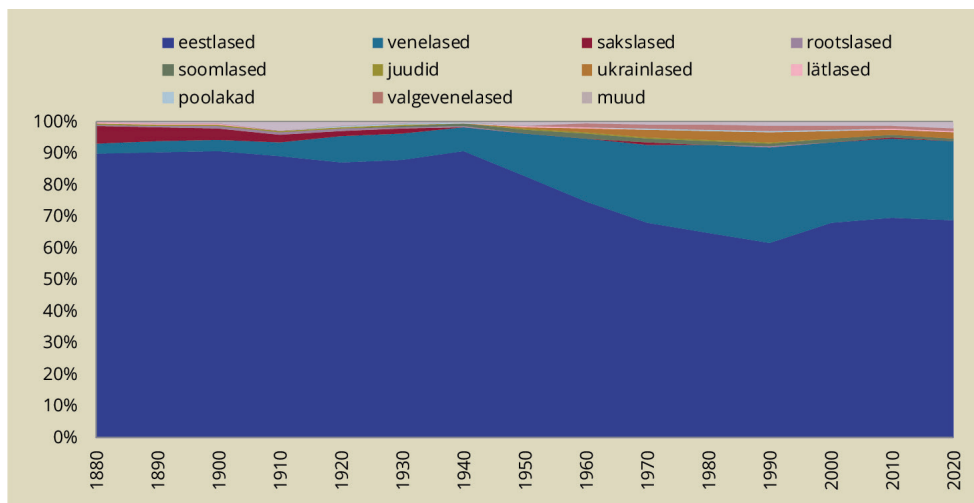
Eestlaste arv kõikus ajaloo vältel drastiliselt. Jälgides rahvaarvu muutusi joonistel 1 ja 2, tuleb meeles pidada, et rasketel aegadel (näljahäda) kandsid kaotusi ikka kõige vaesemad ja allasurutumad elanike kihid, s.o maarahvas.

Täpsemalt saame Eesti rahvastiku etnilist koostist ja eestlaste osakaalu hinnata, tuginedes 1881. ja 1897. aasta rahvaloendustele, kui eestlaste osakaal oli vastavalt 89,7 ja 90,5 protsenti. Sakslasi elas neil aastail siin umbes viis-kuus protsenti, (arv kahanes vähehaaval), venelasi kolm-neli protsenti, rootslasi rannikul ja väikesaartel kuni üks protsent, muid rahvusi (juudid, poolakad jt) kokku üks-kaks protsenti. Linnaelanike seas olidki kuni 19. sajandi keskpaigani ülekaalus välismaalased. Tasapisi aga hakkasid ka eesti soost veo-voorimehed, kaupmehed ja sepääd agulitest linnadesse jõudma ja nii said 19. sajandi keskpaiku koos linnade elanikkonna kasvuga linnadeski eestlased ülekaalu.

Eesti Vabariigi ajal olid kõigis linnades (sh ka Petseris ja Narvas) eestlased ülekaalus (Eesti arvudes 1934). Venelased olid enamuses vaid Mustvees, mis oli alates 17. sajandist siia pagunud vene vanausuliste²²

keskus. Kui Tartu rahu järel liideti Eesti koosseisu ka Setumaa, millest sai Petseri maakond, kus venelaste osakaal oli üle 60 protsenti, siis suurenes ka muulaste osakaal Eesti rahvastikus 12 protsendini. Teise maailmasõjaga seotud väljarände tulemusena mitte-eestlaste osakaal rahvastikus vähenes. 1941. aastal elas Eestis eestlasi üle 90 protsenti ja 1945. aasta sügisel võis eestlaste osakaal olla veelgi kõrgem. Peatselt olukord muutus (vt joonis 6). Kuigi etniliste eestlaste arv tasahaaval positiivse loomuliku iibe ajal kasvas, vähenes massiivse sisserände tagajärjel eestlaste osakaal rahvastikus järjekindlalt. Eestisse tekkis järjest linnu, kus eesti keeles suhtlemine oli raske või koguni võimatu (vt joonis 7).

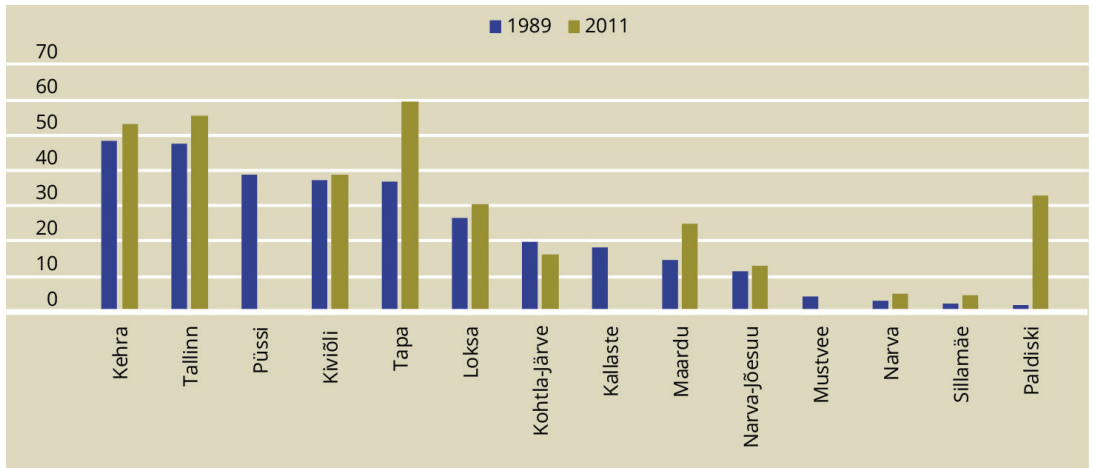
Kahekümne aasta jooksul on olukord mõnevõrra muutunud Tallinnas, kus eestikeelne elanikkond on saavutanud taas ülekaalu, samuti Maardus ja Paldiskis, mis on saanud sisuliselt Tallinna eeslinnaks või magalaks. Eestlaste osakaal on kasvanud ka sõjaväelinnas Tapal, kuid jäänud endiseks Ida-Virumaal. Mõned pisilinnad puuduvad jooniselt, sest nende staatus on vahepeal muutunud.

Joonis 6. Eesti elanikkonna rahvuslik koostis

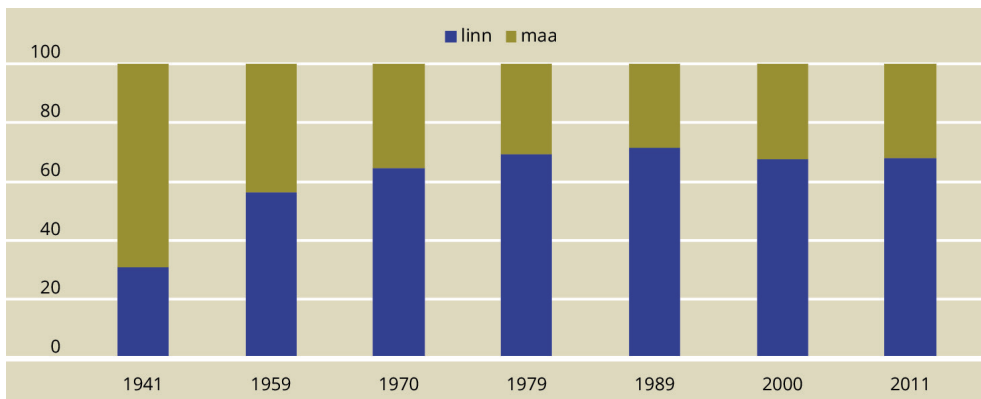
Allikas: Statistikaamet

²² Vanausulised – 17. sajandil Vene õigeusu kirikust eraldunud usuline liikumine.

JOONIS 7. Eesti linnad, kus etnilised eestlased olid 1989. aastal vähemuses
 Märkus: Tulbad näitavad eesti keelt emakeelena kõnelejate osakaalu linna elanikkonnast aastail 1989 ja 2011.

Allikas: Statistikaamet

JOONIS 8. Linna- ja maaelanike osakaalude muutumine rahvaloenduste andmetel

Allikas: Statistikaamet

Eestlastest saab taas maarahvas. Kuni Teise maailmasõjani oli Eesti valdavalt agraarmaa, suurem osa elanikkonnast elas maal ja kõige levinum tegevusala oli põllumajandus. Napilt kahekümne iseseisvusaasta jooksul arendati agaralt ka tööstust – traditsiooniliste toiduaine- ja tekstiilitööstuse kõrval valmistatakse Eestis ka jalgrattaid, põllutööriistu, ehitusmaterjale, telefone ja raadioaparaate, sõjaväe varustust ja isegi lennukeid. Ka Eesti põhilist maavara – põlevkivi õpitakse

kasutama, sh õli tootmiseks, millest kõneleb ka kohanimi Kiviõli.

Nõukogude võim hävitas sundkollektiveerimisega Eestis suhteliselt hästi toimiva väiketaludele tugineva põllumajanduse. Nõukogude Liitu huvitasid Eesti maavarad – põlevkivi ja selle lisandina ka radioaktiivsed metallid (mida küll oli võrdlemisi vähe). Nende intensiivseks kaevandamiseks ja kasutamiseks oli tarvis rohkesti töökäsi, keda leiti nn vennasvabariikidest. Sellepärast

tekkisidki kaevanduspiirkondades põhiliselt sisserännanud elanikkonnaga uued linnad eesotsas Kohtla-Järvega. Seevastu kollektiviseerimise tulemusena põhja lastud põllumajanduse jalule aitamine jäi kohalike maameeste mureks, sisserännanutest sattusid maale väga vähesed.

Osutus aga, et Eesti maamehed said oma põllumajanduse jalule aitamisega suurepäraselt hakkama, seda eriti kooperatiivi tüüpi suurmajandites (kolhoosides), kus haritud põllumeestel oli võimalik korraldada tööd talupojatarkuse ja kõrgkooliteaduse järgi. Nii juhtuski, et möödunud sajandi kaheksakümnendatel aastatel ületas Eestis maainimeste sissetulek linnainimeste oma (Eesti NSV rahvamajandus 1988. aastal 1989). Maal elas ligi 30 protsenti elanikkonnast ja nende seas püsis eestlaste osakaal üle 87 protsendi, seevastu linnade elanikkonna (71%) seas

oli 1989. aasta loenduse ajaks eestlaste arv langenud 51 protsendini.

Maal elamine oli toona Eestis ka igati põhjendatud, sest põllu- ja metsamajanduses tegutses 14 protsenti kogu töötavast rahvastikust ja see tegevusvaldkond oli oma mahult tööstuse järel teisel kohal.

Tähelepanuväärne on see, et hoolimata Eesti majanduse põhjalikust struktuurimuutusest ja eestlaste haridustaseme tõusust on üle kahekümne aasta hiljem, 2011. aasta loenduse ajal Eestis maaelanike osakaal pisut suurenenud. Maa-asulates (küldes ja alevikes) elab üle 32 protsendi elanikest, kuigi põllumajanduses hõivatute osakaal töötavast elanikkonnast on langenud 3,6 protsendini. Maaelanike seas on nüüd eestlasi 91 protsenti ja need ei ole kaugeltki mitte kõik põllumehed, vaid sageli hoopiski haritud ja kõrgepalgalised linnades töötavad tehase- või

Marju Lauristin: „Eestis elavatest eestlastest vanuses 15–74 on 49% ise reaalselt peoga seotud, seal laulnud või tantsinud. Publikuna osalenuid on veelgi enam. Vapustav, fenomenaalne!” (Sikk 2013).

Foto: Eesti Laulu- ja Tantsupeo SA

Õnneks on Eestimaal veel piisavalt rohelist, kus silmi ja närve puhata ning häid mõtteid koguda.

Foto: erakogu

kontoritöötajad. Nende huvi on elada ja kasvatada oma lapsi maal. Selle hüve eest tasuvad nad igapäevase transpordi- ja ajakuluga. Aga ka üleilmse linnastumise ajal on eestlane jätkuvalt metsa- ja looduserahvas, kes tahab pilku arvuti klaviatuurilt tõstes lasta silmil puhata rohelusel.

Meil on hästi läinud. Euroopa pinnal on eri aegadel elanud palju rahvaid – väikseid ja mitte nii väikseid – kellest pole järele jäänud muud kui nimi ajalooaamatus. Meil on hästi läinud, oleme ajaloo juhusemängus tõmmanud õnneloosi, ilma et seda ise oleks märganudki, sest mõnigi kord on õnneloos olnud üsna mõru kesta sees.

Suuresti algab meie ajalooarvestus muistse vabadusvõitlusega. Meie õnneloos oli, et me selle kaotasime. Omakultuurse ja omausulise rahvakilluna pikalt säilimine olnuks üsna vähetõenäoline. Rahulikum või ka vähem rahulik imbumine idakiriku rüppe oleks tõenäoliselt tähendanud sama saatust, nagu kogesid meie vennashõimud – vadjalased, vepslased, isurid ja paljud teisedki.

Üleilmse linnastumise ajal on eestlane jätkuvalt metsa- ja looduserahvas, kes tahab pilku arvuti klaviatuurilt tõstes lasta silmil puhata rohelusel.

See, et meie valitsejateks said Saksa mõisnikud, kes väga hoolsalt seisuste vaheseinu jälgisid, oli taas õnneloos, kuigi kibeda maitsega. Nimelt seepärast, et saksad maarahvast niipalju alamateks pidasid, et nendega „inimese viisil”, st saksa keeles ei suhelnud (ja loomulikult ei pidanud vajalikuks saksa keelt õpetada), tuli meie eisiisadel-emadel arendada oma keelt ja kultuuri.

Hästi läks ka see, et lõuna- ja põhja-eestlased, kes küll nii keeleliselt kui ka antropoloogiliselt erinesid, loobusid juba ärkamisajal omavahelisest kemplemisest ja ajasid Eesti asja üheskoos. Nii sirgusid riigimehed, kes suutsid tabada ajaloo-hetke, mil oli võimalik luua oma iseseisev riik ja see teoks teha.

Veelgi suurem õnneloos oli see, et meile avanes ka teine võimalus ja ka sellel hetkel oli riigimehi, kes suutsid

selle võimaluse ära kasutada. USA endine suursaadik Eestis Lawrence Taylor tõdes 2008 sügisel Eestit külastades: „Väga, väga haruldane, lausa ime, et inimesed, ühiskonnad ja rahvad saavad tõelise teise võimaluse. Kas me oleme oma võimalust parimal võimalikul viisil kasutanud?” (Taylor 2008).

Seda riiki tuleb meil hoida, sest see on ainus eesti rahva ja rahvuse püsimise tagatis.

KASUTATUD KIRJANDUS

- EESTI ARVUDES. (1934). 1934. a rahvaloenduse mälestuseks. Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo.
- EESTI NSV RAHVAMAJANDUS 1988. AASTAL. (1989). Tallinn: Olion.
- EESTI RAHVASTIK RAHVALOENDUSTE ANDMETEL I. (1995). Tallinn: Statistikaamet.
- EESTI RAHVASTIK RAHVALOENDUSTE ANDMETEL II. (1996a). Tallinn: Statistikaamet.
- EESTI RAHVASTIK RAHVALOENDUSTE ANDMETEL III. (1996b). Tallinn: Statistikaamet.
- EESTI RAHVASTIK RAHVALOENDUSTE ANDMETEL IV. (1997a). Tallinn: Statistikaamet.
- EESTI RAHVASTIK RAHVALOENDUSTE ANDMETEL V. (1997b). Tallinn: Statistikaamet.
- MARK, K., HEAPOST, L. (2014). Soome-ugri rahvaste füüsiline antropomeetria. Tallinn.
- PAJUSALU, K. (2015). Kui kaovad murded, kaob eesti keel. ERR. – <https://novaator.err.ee/256581/100-sekundi-video-kui-kaovad-murded-kaob-ka-eesti-keel>.
- RAHVALOENDUSED EESTIS. (1997). Tallinn: Statistikaamet.
- ROSENBERG, T. (2007). Eestlaste väljaränne 19. sajandil ja 20. sajandi algul. – Eesti Päevaleht, 3. juuli.
- SAAG, L., TAMBETS, K., METSPALU, M. (2018). Kust me tuleme? Demograafiline ajalugu eestlaste geenides. – Horisont, 1, 42–46.
- SIKK, R. (2013). Eestlaste identiteet püsib elus tänu laulu- ja tantsupidudele. – Eesti Päevaleht, 24. oktoober.
- STATISTIKAAMET. – <https://www.stat.ee/>.
- ZETTERBERG, S. (2009). Eesti ajalugu. Tallinn: Tänapäev.
- TANNBERG, T. (2018). Esimene Maailmasõda ja Eesti omariikluse sünd. – Horisont, 1, 30–36.
- TAYLOR, L. (2008). – https://en.wikipedia.org/wiki/Lawrence_Palmer_Taylor.
- TARVEL, E. (2018). Eesti rahva lugu. Tallinn: Varrak.
- TIIT, E.-M. (2011). Eesti rahvastik. Viis põlvkonda ja kümme loendust. Tallinn: Statistikaamet.
- TIIT, E.-M. (2014). Eesti rahvastik. Hinnatud ja loendatud. Tallinn: Statistikaamet.
- WIIK, K. (2005). Eurooplaste juured. Tartu: Ilmamaa.